

Prevajalski poklic na robu izginotja

Umetna inteligenca ni sposobna enakovredno nadomestiti književnega prevajalca, vendar nekatere založbe že objavljajo takšne prevode.

Piše: Nina Gostiša, Delo, 6. 10. 2026

»Brez prevajanja bi živeli v provincah na meji s tišino,« je zapisal francosko-ameriški pisec, prevajalec in filozof **George Steiner**. S tem citatom v prevodu **Jerneja Županiča** je Društvo slovenskih književnih prevajalcev pospremlilo mednarodni dan prevajalcev in prevajanja, 30. september. Ob tem so objavili posodobljeni etični kodeks ter opozorili na aktualne probleme na tem področju. Med njimi so raba umetne inteligence in slabe razmere za delo, na kar opozarjajo tudi sindikat Zasuk in prevajalci avdiovizualnih vsebin.

Spomnimo, Društvo slovenskih filmskih in televizijskih prevajalcev (DSFTP) je nedavno opozorilo na precejšen upad kakovosti avdiovizualnih prevodov, hkrati pa na pritiske naročnikov z vsiljevanjem strojnih prevodov, reduciranjem njihovega dela na pregledovanje teh ter posledično na zmanjšanje tarif. Kot so poudarili v minulih dneh, ne izključujejo niti stavke.

V Društvu slovenskih književnih prevajalcev (DSKP) njihova prizadevanja podpirajo, k razmeram na širšem področju prevajanja, ki so se po besedah predsednice **Tanje Petrič** v letu, odkar so s partnerji zagnali kampanjo *Ulzi prevedeno. Ulzi zgrešeno.*, še zaostrole, pa poleg naštetega prištevajo še upad zanimanja za študij jezikov in jezikovnih kompetenc v slovenščini.

»Raven slovenščine in bralne pismenosti pada zato, ker po eni strani mlajše generacije vse več besedil berejo v angleščini, po drugi pa tudi orodja UI prek angleščine generirajo besedila v popreproščeni slovenščini, v kateri mrgoli angleških kalkov. Izkušeni bralci to sicer še opazimo, vendar se zaradi poplave tovrstnih besedil občutljivost za kompleksnost slovenskega jezika izgublja.«

Stanje poklica kot stanje duha

Kot je dejala Tanja Petrič, zanimanje za jezikovne poklice ne upada le zaradi umetne inteligence, temveč tudi zaradi duhovnega stanja družbe in njenih vrednot. »V javnosti prevladuje mnenje, da se lahko učenje jezikov nadomesti s strojnimi orodji in govornimi prevajalniki, ob čemer se povsem zanemari denimo kognitivne procese, razvoj jezikovnih in komunikacijskih zmožnosti, kritičnega mišljenja, razumevanja kulturnih kontekstov – tako rekoč 'osnovne opreme' človeka kot razmišljujočega in odgovornega bitja,« je pojasnila.

Da poklic književnega prevajalca »sicer še nekoliko po nepotrebnem, ker UI še ni na ravni, da bi jih lahko nadomestila«, izginja, opaža tudi **Jernej Županič**. Sovretov

nagrajenec za prevod Melvillovega *Moby Dicka* (Beletrina, 2022) in trenutni predsednik žirije za Sovretovo nagrado in nagrado Radojke Vrančič za mladega prevajalca (do 35 let) navaja, da je tudi kandidatov za slednjo zadnja leta zelo malo.

»Glede na perspektive lahko razumem, da se za to kariero odloča zelo malo ljudi, mnogo manj kot včasih,« pravi. Hkrati meni, da bo UI takrat, ko bo lahko enakovredno zamenjala dobrega književnega prevajalca, lahko opravljala tudi skoraj vse druge intelektualne poklice.

Čeprav književni prevodi z UI še niso na ravni dobrih prevajalcev, pa se že pojavljajo. Strokovna komisija za Sovretovo nagrado pri DSKP je pri pregledovanju seznama lani izdanih prevodov leposlovnih del naletela na nekaj novih založb, ki jih prej niso poznali, pod prevodi več knjig pa je bil podpisan en prevajalec.

»Sicer nimam nobenih konkretnih dokazov, da gre za UI, ampak kaj pa bi lahko bilo drugega? Redkokdo bi lahko toliko prevedel v enem letu, še manj pa bi lahko od tega brez Jakovih subvencij preživel,« je poudaril Županič in dodal, da gre v omenjenih primerih za starejša dela, ki so se jim že iztekle avtorske pravice, in novejšo, a manj znano žanrsko literaturo. »Možno je, da se motim in sem kaj spregledal, vendar se ne spomnim, da bi bilo v kateri od teh knjig navedeno, da je prevajala UI, vedno samo kobajagi človeški prevajalec.«

Prizadevanja za dialog in spremembe zakonodaje

Čeprav tovrstne prevode za zdaj opažajo pri manjših, nesubvencioniranih in nereferenčnih založbah, po mnenju Tanje Petrič tudi večje proti temu niso čisto odporne. »Vse se danes presoja skozi ekonomsko logiko. Pri prevajanju ali pisanju pa se ne smemo sprijazniti s slabšanjem jezikovnih in založniških standardov, saj gre za javno dobro. Človeški prevajalci so sposobni prepoznavati različne ravni jezika, soočajo se z živimi govornimi situacijami, lovijo čustvene lege in ustvarjajo nove izrazne možnosti.«

Sistematične preiskave založb, za katere se sumi, da izdajajo prevode, generirane z UI, ni. Prav tako niso vzpostavljeni konkretnější mehanizmi preverjanja ali sankcioniranja. Zavezujoče so sicer oznake, v DSKP pa za člane obstajajo etični kodeks, statut in častno razsodišče. Pri sestavi novega etičnega kodeksa so se zgledovali po prevajalskih združenjih v drugih evropskih državah, ki so svoje v zadnjem času posodobila ali sploh prvič zasnovala. Takšen primer je Danska, kjer je bila povod za to prav UI, DSKP pa je svojega posodobil tudi zaradi drugih določil, ki so se spremenila od sprejetja prvega kodeksa leta 2007.

Poseben člen v posodobljeni različici so namenili problematičnosti knjižničnega nadomestila, ker »z umetno inteligenco generirana knjiga ni avtorsko delo oziroma produkt človeške ustvarjalnosti«. Po mnenju Tanje Petrič bi morale knjižnice bolj

odgovorno ravnati pri nakupu knjižničnega gradiva ter s tem delovati v javnem interesu namesto v interesu javnosti.

Obenem si v društvu že dalj časa prizadevajo, da bi vzpostavili dialog in spodbudili spremembo zakonodaje, z vstopom v sistem izobraževanj za pedagoške delavce Katis pa si želijo prodreti na področje izobraževanja, saj menijo, da učitelji pogosto niso dovolj poučeni o naravi prevajalskega dela in avtorski pravici.

»Prevajanje nacionalne avtorje spreminja v svetovne avtorje, nacionalno književnost v svetovno književnost. Medkulturni dialog je pomemben. Prevajanje ni dejavnost, ki jo izvajaš v majhnem krogu ljudi, ampak ti prevetri domačo sobo, odpira domači vrt, razvija lastno kulturo, jezik in literaturo,« še poudarja Tanja Petrič. K temu že skoraj trideset let prispeva Prevajalnica Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti. Letos so jo s sofinanciranjem Javne agencije za knjigo izvedli z Društvom slovenskih književnih prevajalcev.

Zaradi finančnih in kadrovskih razlogov ter spremenjenih prioritet njena prihodnost visi na nitki, kar bi utegnilo dodatno ogroziti prihodnost književnega prevajanja. Letošnjo izvedbo je med drugim zaznamovala medgeneracijskost: tri udeleženke so bile stare 22 let, najstarejši udeleženec pa 82. Prevodi iz osmih jezikov bodo objavljeni v prvi številki revije *Mentor* prihodnje leto.

Prevajalnica velja za eno redkih, če ne edino tovrstno neformalno izobraževanje. Tanja Petrič je ne more prehvaliti: »Na Prevajalnico sem se, tokrat v vlogi soorganizatorke, vrnila po dvajsetih letih. Kar sem videla in doživela, me je utrdilo v prepričanju, da tega projekta ne smemo izpustiti iz rok. Zagotovo ga bomo izvedli naslednje leto, v kakšni obliki, pa še ne vem.«